

VIÐMERKINGAR

Heilt ófatuligt

VAL05

Martin Dam

vælvni á Lista E

Landsins fólkalvaldu sum fyrri stuttari tíð síðani samtyktu at Føroyar er og altíð hefur veri ein tjóð, og at máli ikki var at kjakast um, teir eru ikki samdir longur.

Tjóðveldisflokkurin fangaði donsku stjórnina ið at hava logi yvir fyrri ST í einum máli viðvíkjandi ríkisrættarligu stöðu føroyinga. Máli skuldi til hoyringar 25.01, men vali gjørdi at máli ikki kom fram.

Men hvat er hent? Ja tað ófatuliga er hent at ABC-flokkarnir her í Føroyum, eru vörnir samdir um at fara í valstríð uppá at buldribassarnir skulu sendast heim.

Tjóðveldisrøddirnar vera skírdar at vera buldribassar, tá tær reisa mál á fólkingi, mál sum allir flokkar her heim søgdu seg vera samdar í. Ups, eru teir nú eisini fangad í at lúgva.

Nei, ikki er fatanin í Danmark at okkara umboð hefur veri nakar buldríbassi, men satt er tað at 4 ferðir so nógv mál eru komin fram at røðarapallinum á Christiansborg eftir at Tjóðveldisflokkurin fekk umboðan á Fólkingi aftur seinastu 4 árin.

Vel so tað munar 08. feb.

Kyksilvurvandin í grind er møsn!

Føroysku fjølmiðlarnir referera ofta uttan kritiskan journalistikk keldur sum hava persónligan áhuga fyrri publisiteti og fáa á henda hátt fólk at halda, at heilsu vandin fyrri børn og ung eru kyksilvur í grind. Samstundis er vandi fyrri, at eitt heilt ættarlið fær varðandi mein av feilerner, ovuráti, royking, brennivíni og kroppsligum inaktiviteti. Ikki so sjáldan reagera stovnar og politikar uppá henda "journalistikk" við at koma við verunleika fjarum tilmælum og ávaringum, sum higartil óivað hefur ført hesi somu børn úr øskuni inn í eldin.

Jákup Petersen

Kyksilvur í grind er vandaleyst

Sannleikin er, at onki nýtt er komið fram seinastu 10 - 15 árin innan kyksilvurkanningum í heiminum. Tær stóru, neyvnu og áhaldandi kanningarnar seinastu árin hava verið mótsigandi og onkrar (írokna føroyakanningin) hava víst ivasamar smáar broytingar á ávísingum børnum har mammurnar høvdu hækkað kyksilvurviðri. Aðrar kanningar so sum sheyhellukanningin hefur ikki víst nakrar broytingar hjá børnum í heila tikið og har hava mammurnar munandi hægri kyksilvurviðri enn í Føroyum.

Føroyska kyksilvurkanningin er ein altjóða kanning leidd av dananum Philippe Grandjean við góðari hjálp av tí kenda kyksilvur serfrøðinginum dr. Thomas Clarkson og feløgum hansara dr. Philip W Davidson og Elsa Cernichiari frá Rochester universitetinum í New York. Dr. Clarkson hefur gjørt kanningar um allan knøttin í meira enn 20 ár.

Í Føroyum verða nakrir yvirlæknar tiknir við í kanningararbeiðið. Nevnast kunnu Sjúrdur Olsen, Fróði Joensen, Pál Weihe og Ulrika Steuerwald. Kanningin varðar í nógv ár og skrivaðar verða heilt nógv ár greinir um evnið. Høvuðshøvundar er oman fyrirnevndi Philippe Grandjean og felagar hansara úr Danmark, Japan, Boston og Rochester. Føroysku læknarnir standa eisini fyrri einstakum greinum.

Í fyrsta umfari kemur ein niðurstøða frá føroysku kanningini har sligið verður fast, at teir onki hava funnið. Seinri verða ymiskar broytingar gjørdar og føroyski bólkurin kemur síðani fram til, at talan kann verða um smáar broytingar. Hesin háttur at arbeiða uppá fellur vísindafólki fyrri bróstið, og til tíðir verður mótmælt hvassliga.

Tannleysir fjølmiðlar

Føroyskir fjølmiðlar fylgja t.d. væl við tá ráðstevna er í USA í novembur 1998. Tað ljóðar sum um tað er føroyska kanningin sum verður lögð fram fyrri Al Gore varðaforseta í USA. Men í verunleikanum er tað Committee on Environmental and Natural Resources (CENR) sum skipar fyrri Workshop um kyksilvur í Raleigh í North Carolina. Kommitein er undir amerikansku stjórnini, so Al Gore varð har og setti ráðstevnuna og fór so avstað aftur.

Nógv vísindafólk um allan heim eru savnaði til hesa ráðstevnu fyrri at meta um árinum sum lág viðri av kyksilvuri hava á barnið í móðurlívi. Í hesum sambandi verða tey vísindafólkini, sum hava gjørt kanningarnar í Irak, Seychellunum, Føroyum og í Amazonas boðin við.

Tilfarið frá Workshoppini er rúgvusmikið, men tað er torført at koma við nakrari niðurstøðu av tí at kanningarúrslitini eru mótsigandi. Rátt verður til at kanningarnar halda áfram og at metodir, úrslit og endaligar metingar verða harmoniseraðar betri, so betri ber til at sammeta.

Í hesum sambandi kann nevast, at føroyska kanningin fær rós men eisini eitt skot fyrri bógvinn. Sagt verður m.a.:

"Mentanin í skandinavia við tryggum familiulívi og vælvirkandi heilsuskipan, útbúgving og sosialum veitingum er serstök. Ongir svølttrupuleikar eru. Maturin er góður við góðum feitti og selenium (sum stýðar heilamenningina). Føroysk børn viga meira

við føðingina og verða sjáldan fødd áðrenn tíðina. Børnini fáa nógv bróstamjólk og mammurnar drekka ikki nógv alkohol.

Sostatt ber ikki væl til at brúka føroysku kanningina til onnur øki í heiminum.

Harafturat vísir tað seg, at føroyska kanningin hefur ikki hefur funnið nakað árin á børn tá tey vóru kannaði sum 2 ára gomul, og tí tikið hesa kanningina burtúrur tí samlaðu kanningini. Workshoppin metir at hetta er fullkomiliga skeiv mannagongd og reisir yva um trúviðri í allari kanningini. Harafturat stuðla tøluni í tí rapport, sum føroyska kanningin hefur gjørt, ikki tær niðurstøður sum gjørdar eru í somu rapport, og føroysku kanningarfólkini hava framlagt viðri á ein slíkan hátt, at yvi er reistur um teirra trúviðri sum óheftir granskarar".

Hetta eru sera beisk orð frá vísindafólki á hægsta stigi, men verða sjálvandi ikki refereraði í føroysku fjølmiðlunum, tí her er ongin journalistikkur, bert blind referatir frá keldum við serligum áhugamálum. Ikki tí, bæði sjónvarp, útvarp og bløð hava fingið at vita um henda skeivleika, men hava valt at lata sum onki.

Stara seg blinan uppá kyksilvur

Heimskendi Thomas Clarkson fann eisini við kanningum av inuittum í Kanada lítið og onki árin á nervalagið hóast mammurnar høvdu tíðani kyksilvurnøgdir. Hann kom til tað niðurstøðu, at onnur viðurbandi verða tey vísindafólkini, sum hava gjørt kanningarnar í Irak, Seychellunum, Føroyum og í Amazonas boðin við.

Vit tosa her um hvat hendir um vit bróta aldagamlar matvanar. Matvanar sum eru knýttir til heimlig viðurskifti og ikki minst sosial/samfelags viðurskifti, við vanda fyrri at broyta grundleggjandi mentan, sosialar, samfelagsligar og heimligar vanar og bindingar. Um hetta skal gerðast, so skal tað gerðast út frá eini samfelagsligari heildarmeting, og ikki tí, at ein granskari heldur seg at hava funnið okkurt smávegis í sínum lítla króki og vil koma fram í fjølmiðlunum.

Vit eiga eisini at spyrja okkum hvat hendir um vit mæla fólk frá at eta ávísar føði sum, fyrriuttan illgruna um negativt árin, eisini hefur víst seg at hava sera nógv positivt árin. Hvat fara tey so at eta? Fara tey at standa frammanfyrri einum pylsuvogni ístaðin fyrri? Hvussu fer teirra lívsstílar at broytast? Frá at gerða grindareisðskap, reka grind, drepa og skerða upp í góðum samstarvi við vinir, kenningar og fremmand, til at sita framman fyrri einum sjónvarpi?

Verunligu heilsu vandarnir

Og hvar eru teir verunligu vandarnir tá tað kemur til trivnað og heilsu hjá komandi ættarliði? Vit vita nú, at okkara skúlabørn eru millum tey sum roykja mest samanborið við okkara grannalond. Harafturat gerst tað alt vanligari, at børn drekka brennivín, og vit vita, at hetta hefur álvarligt árin á barnaheilan. Eisini sita okkara børn nógv frammanfyrri sjónvarpi og eta meira enn gott er. Tey fitna! Og nú byrja fyrstu álvarsligu skaðarnir av hesum at siggjast.

Ein kanning sum Hjerteforeningen í Danmark hefur gjørt í hesum sambandi hefur ført til eina rapport sum kom út í septembur 2004. Aftanfyrri rapportina (Børn og unges livsstil og risiko for hjertesygdom) standa Bjørn Holstein, professari og Pernille Due, lektor, bæði frá Institut for Folkesundhedsvidenskab. Harafturat eru professor dr. med. Lars Bo Andersen frá Norges Idrætshøgskole og Karin Helweg-Larsen, lækni á Statens Institut for Folkesundhed. Tey hava gjøgnumgingið fakligan litteratur um fyrbrigdið og viðurskifti sum kunnu ávirka heilsu og trivna hjá børnum og ungum.

Og stöðan er ræðandi. 10% av børnunum undir 20 ár hava nú æðraforkálkingar og eru í stórum vanda fyrri at fáa blóðtøpp í ungum aldri. Meðalvektin hjá børnunum heldur áfram við at vaksa. Og sjálvst um fleiri átøk hava verið í Danmark fyrri at fáa børnini at roykja minni og eta sunnan mat, so eta børnini 40% meira góðgæti og sodavatn enn fyrri nøkrum árum síðani. Vit siggja nú alt fleiri børn og ung við sukursjúku ársaka av vánaligu matvanunum og ovurfitti.

Hesi børn kunnu ikki rokna við at fáa sama heilsusama lív sum ættarliðini frammanundan. Longu nú verður tosað um tað mista ættarliðið, har

børnini longu hava fingið so mikið álvarsligan skaða og farin so langt inn í ein heilsu skaðiligan livihátt, at tað verður torført at rætta alt uppaftur. Hesi børn verða helst seinri ein stór byrða fyrri komandi heilsuverk.

Ráðini í rapportini eru, at skúlin skal koma við meir kunning um mat og motión. Hava fleiri ítróttartímar, banna sodavatn og góðgæti í skúlanum. Tað skal verða banna marknaðinum at reklamera við ósunnari føði til børn og økjast skal um granskningina. Ítróttarfeløg skulu stýðast í teirra royndum at banna royking og selja sunnan mat. Annars sigur danska stjórnin seg verða skelkaða yvir stöðuna og ferð at taka hóskandi stig eftir valið.

Hvønn arbeiðshátt eiga vit at brúka

Í 1997 helt WHO ráðstevnu í Jakarta sum endaði í tí greiðu niðurstøðu, at neyðugt varð við nýggjum átøkum móti komandi heilsuvandum. Her varð eisini greitt sagt frá, at eitthvørt átak og tilmæli skuldi hava stöði í sosialari ábyrgdarskulu og samlaðu heilsustöðuni. Harafturat varð stór áherðsla lögð á, at miðspjæða virksemd við atliti til teir ymsu liviháttirnar í ymiskum londum, kommunum, býum, byggdum o.s.fr. Hetta fyrri at fáa eitt realistiskt átak, sum hefur røtur í fólkinum og teirra livihátti, samstundis sum víst verður á møguleikum fyrri betri livi- og matvanum. Hetta skal eisini gerast í samráð við serkunnleika, politikarar og leikfólk á staðnum. Á henda hátt fæst ein sunn og stöðug heilsu menning grundað á mentan, livihátt og lokalan kunnleika har ræðslu- og hótanarpolitikkur verður skiftur út við positivum tilmælum og ráðum.

Og hvat skulu vit gerða í Føroyum. Halda áfram við at referera áhugamál og meiningar hjá einstøkum persónum og kalla tað heilsupolitikk? Ella skulu vit taka høvðið úr sandinum, viðurkenna at vit eru føroyingar og gerða eitt dygdargott heilsuáttak sum svarar til okkara mentan og livihátt. Stöðga við ræðslu herferðunum íspunnin av fólkum við persónligum ætlunum. Gera eina heildarættan í góðum samstarvi við lokalan serkunnleika, politikar og leikfólk fyrri at fáa eina sunna og stöðuga heilsu tilgond sum kann bjarga komandi ættarliði.